

УДК 78.27; 78.2

О.Б. ВЕЛИЧКО

ВОЛЬФГАНГ АМАДЕЙ МОЦАРТ ЯК ВТІЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ ВУНДЕРКІНДА

У статті висвітлено феномен вундеркінда через призму сприйняття Вольфганга Амадея Моцарта його оточенням.

Досліджено факти, пов'язані з надмірним виявом ранніх здібностей, ґрунтуючись на науковому підтвердженні геніальності В. А. Моцарта.

На основі аналізу достовірних документів, матеріалів газет і журналів того часу, а також листів і спогадів сучасників по-новому трактується виконавська діяльність В.А.Моцарта, особливо у ранній період.

Ключові слова: феномен вундеркінда, геній, талант, унікальний.

О.Б. ВЕЛИЧКО

ВОЛЬФГАНГ АМАДЕЙ МОЦАРТ КАК ВОПЛОЩЕНИЕ ФЕНОМЕНА ВУНДЕРКИНДА

В статье освещается феномен вундеркинда через призму восприятия Вольфганга Амадея Моцарта его окружением.

Исследованы факты, связанные с чрезмерным проявлением ранних способностей, основываясь на научном подтверждении гениальности В. А. Моцарта.

На основе анализа достоверных документов, материалов газет и журналов того времени, а также писем и воспоминаний современников по-новому трактуется исполнительская деятельность В. А. Моцарта, особенно в ранний период.

Ключевые слова: феномен вундеркинда, гений, талант, уникальный.

O.B. VELICHKO

WOLFGANG AMADEUS MOZART EMBODIMENT PHENOMENON WUNDERKIND

The article highlights the phenomenon through the prism of perception prodigy Wolfgang Amadeus Mozart and its surroundings.

Investigated the facts relating to the excessive expression of early abilities, based on scientific evidence of genius Mozart.

On the basis of reliable documents, records, newspapers and magazines of the time, as well as letters and memoirs of contemporaries, a new interpretation of performing activities of Mozart, especially in the early period.

Key words: phenomenon of infant prodigy, genius, talent, unique.

Нижний геній світла і любові
Ріхард Вагнер

Актуальність теми зумовлена значною зацікавленістю до виконавської діяльності та композиторської творчості класика XVIII століття. Кожне наступне дослідження сприяє різнобічному висвітленню унікальних здібностей В.А.Моцарта та підтверджує геніальність у можливості передбачити музично-драматургічні концепції творчості, випереджаючи свою добу.

Українське музикознавство не стоїть осторонь постаті В.А.Моцарта, йому присвячено багато розвідок. Зокрема, до 250-річчя з дня народження великого австрійця ЛНМА імені Миколи Лисенка випустила збірник наукових статей під редакцією доктора мистецтвознавства, професора Любові Кияновської, в якому акцентується на поглибленні історичних та

теоретичних аспектів дослідження творчості В.А.Моцарта. Авторами публікацій є Л.Кияновська, О.Козаренко, Н.Савицька, З.Ластовецька, Н.Совва, Я.Горак, І.Антонюк, Д.Колбін, О.Біба, Г.Льоос, І.Фукс, А.Смудітс та інші.

Мета пропонованої статі – висвітлити малодосліджені факти, пов'язані з надмірним виявом ранніх здібностей, ґрунтуючись на науковому підтвердженні геніальності В.А.Моцарта, та проаналізувати вплив Леопольда Моцарта на формування музичного світогляду сина на основі достовірних документів, матеріалів із газет та журналів того часу, листів та спогадів сучасників.

Величний геній світової музичної культури – В.А.Моцарт (1756–1791) – належав до віденської класичної школи. Його композиторська творчість охопила всі без винятку жанри і форми, які існували в музичному мистецтві на той час. При цьому у всіх жанрах він створив істинні шедеври.

Незрівнянним було мистецтво гри В.А.Моцарта та імпровізації на клавесині, а в пізніші роки на фортепіано. Про це свідчать його багаточисленні концертні виступи з ранніх дитячих років, які викликали захоплення у слухачів у різних країнах. 19 червня 1763 року «Європейська газета» помістила таке повідомлення: «Він [батько – О.В.] представив музичному світові дівчинку 11 років і хлопчика 7 років, чудо, як нашого часу так і минулих літ, у грі на клавесині» [12, с. 12].

У музичній культурі В.А.Моцарт залишився символом абсолютної довершеності музичного стилю, зразком найвищої досконалості у клавірному виконавстві. Підтвердженням цього є рядки з розділу «Мандрівник» А. Ейнштейна: «Великий Моцарт, як і інші генії, служать яскравим прикладом, як в людині поєднуються різні начала і чим видатніша особистість, тим чіткіше видно рівновагу, осяйну гармонію, яка наступає при вирішенні дисонансів» [5, с. 21].

Найталановитіших людей називають геніями (лат. *genius* – дух). Про наявність геніальності (лат. *genialis* – притаманний генієві, плідний) можна стверджувати лише у разі досягнення індивідом таких результатів творчості, які є незаперечним внеском у культуру. В українську культуру такий внесок зробили Т.Шевченко, М.Лисенко, І.Франко.

Одним із перших проблему геніальності, талановитості, дослідив Френсіс Гальтон (1822–1911). Об'єктом його дослідження стали 997 англійців – відомих суддів, державних діячів, полководців, письменників, музикантів. Як з'ясувалося, вони належали лише до трьохсот сімей. Застосувавши методи математичної статистики, він довів, що спадковість і соціальні умови сприяють розвиткові здібностей. Цікаво, що сам Ф.Гальтон був двоюрідним братом Ч.Дарвіна (1809–1882). Про рівень його власної обдарованості красномовно свідчить такий лист: «Мені чотири роки, і я можу прочитати будь-яку англійську книжку. Я знаю напам'ять всі латинські іменники, прикметники і перехідні дієслова. І ще я знаю 52 рядки з латинської поезії. Я вмю додавати будь – які числа і множити.... Френсіс Гальтон. 5 лютого 1827р.» [4, с. 52].

Справді, відомі люди минулого мали різнобічні здобутки. Леонардо да Вінчі (1452–1519) був не лише великим живописцем, а й видатним математиком, механіком, інженером; Н.Макіавеллі (1469–1527) – державним діячем, істориком, поетом, письменником; А.Дюрер (1471–1528) досягнув великих успіхів у гравюрі, живописі, скульптурі, архітектурі, теорії мистецтв, фортифікації. Різнобічні здібності мали представники пізнішої історичної епохи – Г.В.Лейбніц (1646–1716), М.В.Ломоносов (1711–1765), Й.В.Гете (1749–1832).

Проте чимдалі рухається колесо історії, то менше можна знайти людей, що нагадують геніїв минулого. Навіть найвидатніші наші сучасники є людьми досить вузької спеціалізації. Це явище, можливо, відбиває закономірності людського пізнання, яке, як і мислення індивіда, також підпорядковується принципу конкретизації – переходу від більш до менш загальних, а далі до часткових проблем, розв'язання яких потребує і спеціалізації здібностей, і значних витрат зусиль та часу. До того ж таку вузьку спеціалізацію заохочує саме суспільство, яке відповідним чином організовує підготовку людей до потрібних йому професій.

В.А.Моцарт синтезує поняття генія і вундеркінда. Вундеркінд – (нім. *Wunderkind* – дослівно «чудо дитина») – обдарована дитина, яка має вищі темпи розумового розвитку

порівняно з ровесниками і виявляє виняткові здібності в навчанні, музиці, мистецтві, спорті та інших видах діяльності.

Раннє виявлення задатків – один із показників наявності природних даних, що сприяють розвиткові здібностей. Біографії визначних осіб свідчать про раннє виявлення здібностей до музики, літератури, поезії. У Миколи Андрійовича Римського-Корсакова (1844–1908) схильність до музики виявили вже у дворічному віці, а у Вольфганга Амадея Моцарта – в три роки, Олександр Пушкін (1799–1837) свій перший вірш написав у 9 років, Михайло Лермонтов (1814–1841) – у десять, Леся Українка (1871–1913) – в тринадцять.

Талант спрямовується на розв'язання завдань, висунутих суспільством. Особливу роль у становленні таланту відіграє характер, насамперед такі його показники, як спрямованість і світогляд.

Природа здібностей є предметом численних дискусій, позиції в яких визначаються певним розумінням проблеми біологічного і соціального. Якщо одні психологи наполягають на «соціальній спадковості», «особливо сприятливому в культурному відношенні сімейному середовищі» (Ю.Гільбух), то інші наголошують на ролі генотипу (Г.Айзенк, Н.Термен). У цьому ракурсі посідає місце концепція, яка акцентує на психологічних механізмах обдарованості, зокрема здібностей (Н. Лейтес).

Здібності включають не тільки пізнавальні, а й емоційні властивості. Музичні здібності ґрунтуються на особливості емоційної реакції, музичному враженні (Б.Теплов). Існує тісний зв'язок музичних здібностей з вольовими якостями, ініціативністю, наполегливістю, вмінням володіти собою, переборювати труднощі. П.Чайковський (1840–1893) зазначав, що увесь секрет в тому, що він працював щоденно і акуратно, мав залізну волю і коли не мав наснаги до занять, завжди вмів змусити себе захопитися.

Здібності кожної людини є результатом її розвитку. Обґрунтовувати такий погляд необхідно, оскільки існували різні тлумачення впливу спадковості на формування людських здібностей.

Платон (427/428–347 до н.е) стверджував, що здібності є природженими, і всі знання, які застосовує людина, – це її спогади про перебування в ідеальному світі «абсолютних знань». Р.Декарт (1596–1650) дотримувався переконання, що походження здібностей є вродженим.

Можна стверджувати, що найбільш правильною є гіпотеза про зв'язок задатків з мікроструктурою мозку та органів чуття, залежно від чого і здійснюється функціонування клітин, а також з диференційними особливостями нервових процесів. Так, у родині Й.-С.Баха (1685–1750) було 57 музикантів, з них 20 – видатні.

Можна провести паралель з родиною Моцартів. Батько Вольфганга Амадея Леопольд Моцарт (1719–1787) був скрипалем і придворним композитором архієпископа Зальцбургського. В 1756 році, в рік народження сина, він видав методичну працю «Досвід ґрунтовної скрипкової школи», яка близько 90 років вважалася кращим навчальним посібником з вивчення гри на скрипці. Відчуваючи велич врученого йому скарбу, яким був Вольфганг Амадей, Леопольд Моцарт з небувалою життєвою практичністю і безкінечним терпінням педагога і суворого батька взявся за виховання сина-музиканта. Він навчав його гри на скрипці, клавесині, органі, серйозно займався з ним композицією, також вивчав арифметику, історію, географію, латинь, італійську мову. Цьому сприяли багаторічні концертні подорожі Європою. Подорожувати Вольфганг Амадей почав, коли йому ще не було 6 років, і майже всі його подорожі до 1773 року супроводжував батько. Ось запис з робочого зошита В.А.Моцарта: «Займався строгим контрапунктом за посібником «Gradus ad Parnassum» Й. Й. Фукса (1725) [1, с. 133].

Вольфганг Амадей не просто запам'ятовував музику, він її відчував у собі у всій красі і всеохопленні. Напевно, Бог любив В.А.Моцарта, раз дав йому ім'я Амадей – «любимий Богом», не залишав його все життя, вибираючи йому в наставники найбільш гідних людей. Найкращим педагогом і люблячим батьком був Леопольд Моцарт. Він відіграв величезну роль у його розвитку, сприяв вияву ранніх здібностей, систематизував музичні твори, написані у дитячому віці.

У 1764 році у Лондоні Вольфганг Амадей під час концертних турів познайомився з відомим композитором Й. Х. Бахом – молодшим сином Й.-С.Баха. Незважаючи на різницю у віці (Вольфганг Амадей мав 8 років – О.В.), вони вели тривалі бесіди про музику, грали в чотири руки, імпровізували, займалися композицією. В.А.Моцарт відчував духовну опіку і підтримку свого наставника Й.Х.Баха.

Долучитися до вокального мистецтва Вольфгангу Амадею допоміг відомий контр-тенор Джованні Манцуолі, це дало можливість відкрити драматургію оперної музики.

Одним із хоронителів мистецьких багатств Італії був падре Д.Мартіні (1706–1784). Все життя він працював над написанням багатотомної «Історії музики», поєднував життєву мудрість, простоту і людяність. Його учнями були Й.Х.Бах, Н.Йоммеллі, М.С.Березовський і В.А.Моцарт. Падре Мартіні навчав своїх учнів мистецтва контрапункту, уміння поєднувати голоси різних партій, дбати про красу мелодії. Історик Чарльз Берней у I томі «Щоденника музичної подорожі» написав: «Його [В.А.Моцарта – О.В.] недовгі заняття з відомим італійським теоретиком і композитором падре Мартіні привели до феноменальних результатів» [9, с. 286].

В.А.Моцарт самотужки намагався підбирати в терцію твори, які чув вдома, знайшовши їх, з радістю повторював, мав чудову музичну пам'ять, грав зі слуху п'єси строго в ритмі і досконало чисто. П'ятирічним він складав музичні твори, які грав батькові і просив записати на папері. У віці шести років маленький музикант виконував складні віртуозні твори. Родичі і друзі не переставали дивуватися такому неймовірно швидкому розвитку дитини. Вольфганг Амадей разом з талановитою сестрою грали на клавесині в чотири руки складні музичні твори. Він імпровізував, одночасно створював і виконував на задану мелодію, акомпанував співакам невідомі йому твори. Його називали «чудом XVIII століття», він грав на клавішах, накритих хустиною, виконував важкі пасажі одним пальцем.

Улюбленою розвагою публіки була перевірка його найтоншого слуху В.А.Моцарт вловлював різниці між інтервалами в 1/8 тону, визначав висоту звука, взятого на будь-якому інструменті або звучному предметі. Постійна праця над собою збагачувала музичну уяву Вольфганга Амадея. Його руки ще віртуозніше грали, особливо всіх дивувала надзвичайна рухливість лівої руки. Його концерти відбувалися по всій Європі з приголомшливим успіхом. Вражала складність і різноманітність музичного репертуару. 28 березня 1771 року Чарльз Берней в «Щоденнику музичної подорожі» (т. 1) зацитував вислів Й.Й.Гассе: «Юний Моцарт... справжнє чудо. Цей хлопчик нас перевершить» [12, с. 24].

Вражала геніальна пам'ять Вольфганга Амадея. Перебуваючи в Сикстинській капелі у Римі під час виконання дев'ятиголосного хорового твору Грігоріо Аллегрі «Miserere», В.А.Моцарт запам'ятав його, прийшов додому і записав. Твір вважався власністю церкви і виконувався двічі на рік. Виносити ноти або їх переписувати заборонялося. Але перед чудовим музикантом відступила і церква, адже В.А.Моцарт не виносив нот, він їх тільки запам'ятав.

Вступ Вольфганга Амадея в члени Болонської академії був ще більше незвичайним фактом. За півгодини геніальний хлопчик написав дуже складний багатоголосний твір. Вперше в історії академії її членом став такий юний композитор. Талановитий В.А.Моцарт отримав ще одну блискучу перемогу. 9 жовтня 1770 року Леопольд Моцарт в листі так описував прийом сина в Болонську академію: «... Він переключив антифон на чотири голоси... потім почалося голосування, всі члени привітали його і голосно аплодували» [12, с. 21].

Про виконавську діяльність та композиторську творчість відгукувалися сучасники В.А.Моцарта, зокрема Й.В.Гете: «Що таке геній, як не сила творця, завдяки їй виникли дії, з якими можна стати перед Богом...сила Творця довго ще не вичерпає себе і не пропаде. 11. 03. 1828» [12, с. 105].

У XIX столітті, в період романтизму, творчість В.А.Моцарта виглядала настільки завершеною, настільки бездоганною, що майже всі визначні музиканти захоплювалися винятковою особистістю Вольфганга Амадея.

Аналізуючи спостереження психологів, можна прийти до висновку, що музичний талант формується з чинників генетичної спадковості, позитивного середовища, яке плекає

талант, та природою здібностей. За умов виявлення обдарування слід забезпечити позитивне середовище, яке допоможе виховати видатну особистість.

Таким чином, пропонується розвідка є спробою розгляду феномена вундеркінда, зіставлення музичних подій з творчого життя великого і унікального генія епохи класицизму, опираючись на достовірні документи, матеріали з газет і журналів того часу, а також листи і спогади сучасників, які безпристрасно свідчать і дають можливість по-новому поглянути на його виконавську діяльність і композиторську творчість, особливо в ранній період. Дослідження сприяє більш цілісному баченню непересічних здібностей і масштабу композиторського мислення В.А.Моцарта, спрямованого у майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аберт Г.В. Вольфганг Амадей Моцарт /Г.В.Аберт; пер. с нем. К.Сакви – М.: Музыка, 1978. – Ч. 1. – Кн. 1. – 544 с.
2. Айзенк Г.Ю. Интеллект: новый взгляд /Г.Ю.Айзенк // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 111–131.
3. Гальтон Ф. Наследственность таланта: Законы и последствия /Ф.Гальтон. Пер. с англ. – М.: Мысль, 1996. – 271 с.
4. Гільбух Ю. З. Розумово обдарована дитина. Психологія, діагностика, педагогіка /Ю.З.Гільбух. [Пер. з рос.]. – К.: ВІПОЛ, 1993. – 75 с.
5. Ейнштейн А. Моцарт Личность Творчество /А.Ейнштейн. Пер. с нем. Е.Закс. – М.: Музыка, 1977. – 452 с.
6. Лейтес Н. С. Умственные способности и возраст /Н.С.Лейтес. – М.: Педагогика, 1971. – 277с.
7. Mozart L. Versuch einer grundlichen Violinshule. –Augsburg: J. J. Lotter, 1756. – 264 s.
8. Римский-Корсаков Н.А. Музыкальное наследство. /Н.А.Римский-Корсаков. – Т. 1 – М.: Музыка, 1953. – 315 с.
9. Роллан Р. Музыкальное путешествие в страну прошлого /Р.Роллан. Пер. Н.Шульговского. – Л.: Худ. лит., 1935. – 317 с.
10. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий /Б.М.Теплов // Психология музыкальных способностей. – М.: изд. акад. пед. наук РСФСР, 1961. – 535 с.
11. Чичерин Г. Моцарт. /Г.Чичерин – Л.: Музыка, 1979. – 253 с.
12. Шулер Д. Если бы Моцарт вел дневник /Д.Шулер. [Пер. с венг. Л.Балов.]. – Будапешт: изд. Корвина, 1963. – 108 с.

О.М. РАПИТА

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ У ГАЛУЗІ ФОРТЕПАННОГО МИСТЕЦТВА У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено вияву аспектів взаємовпливів польської та української традиції фортеп'янного мистецтва в період, що характеризується особливою багатогранністю і множинністю форм вияву (перша половина ХХ століття). Проаналізовано приклади та напрямки суміщення здобутків польських та українських виконавців та педагогів. Константовано вагомість українсько-польських взаємин у піаністичній сфері для формування українського сольного та ансамблевого виконавства, педагогіки, гастрольної та конкурсної діяльності.

Ключові слова: фортеп'янне мистецтво, українсько-польські взаємозв'язки, концертна діяльність та педагогіка.

О.М. РАПИТА

УКРАИНСКО-ПОЛЬСКИЕ СВЯЗИ В ОБЛАСТИ ФОРТЕПИАННОГО ИСКУССТВА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ ВЕКА

Статью посвящено проявлению аспектов взаимовлияний польской и украинской традиций